

E Shakespeare scriitor?

● DINTR-UN punct de vedere — da, din alt punct de vedere — nu. Dar ca să nu fie caz de enervare și de nedumeriri excesive, s-o luăm încet și cu băgare de seamă.

Shakespeare este scriitor pentru că a scris sonete (154 de bucăți) și poeme. Din acest punct de vedere nu există nici un dubiu asupra faptului că Shakespeare este scriitor. Nedumerirea și neîncrederea provin din faptul că Shakespeare a scris și piese (37 de bucăți). Or, dacă Shakespeare este în primul rând dramaturg, înseamnă că el este în al doilea rând poet. Și atunci se ridică, se înalță chiar, gingașa întrebare: este Shakespeare scriitor?

Din punctul de vedere al celor mai multe edituri care ființează astăzi. Anno Domini 1977, la noi — nu, nu este. De ce? Pentru simplul motiv că aproape nici o editură (exceptând numai, cred, Editura Eminescu) nu l-ar publica astăzi pe Shakespeare, dacă Shakespeare ar fi în viață și ar fi român. Dintr-un motiv foarte simplu: editurile noastre refuză din principiu să publice dramaturgie. Revin și zic din principiu. Or, dacă editurile refuză din principiu să publice un anumit tip sau o anumită serie de cărți, înseamnă că le consideră în afara literaturii. Ceea ce ar însemna că orice editură de literatură, considerând dramaturgia în afara literaturii, îi consideră și pe dramaturgi în afara literaturii. Prin urmare, din punctul de vedere al unui număr mare și al unui procent imens al editurilor noastre, Shakespeare nu este scriitor.

Editurile noastre sînt de acord să publice orice gen literar — roman, nuvele, schițe, poezii, poeme, epigrame, note de călătorii, critică despre scriitori, critică despre critică, critici despre romane, critici poezi despre critici nepoezi, eseuri, studii despre eseuri, studii despre studii, — și e foarte bine că e așa. Dar aceleasi edituri din principiu refuză să publice dramaturgia. Prin urmare, dramaturgia (orice fel de dramaturgie, inclusiv un eventual Shakespeare român) este mai prejos, înfinit mai prejos, decît un epigramist onorabil, pentru că pe un epigramist onorabil editurile noastre îl publică, iar pe un dramaturg actual, fie el și de geniu — nu (singura excepție, după cum am mai spus, o constituie Editura Eminescu).

Întrebarea cheie e una singură: de ce? Răspunsurile la această întrebare (răspunsurile pe care le-am auzit eu, cel puțin) ar fi cam acestea: Piese de aceea sînt piese, ca să fie jucate la teatru. O piesă trebuie să fie în primul rînd văzută și nu în primul rînd citită. În primul rînd reprezentată și nu în primul rînd tipărită. Nu știu cum devine cazul cu „în primul rînd” și cu un eventual „al doilea rînd”, dar faptul în sine al terarhizării anulează dramaturgia ca literatură (din punctul de vedere al editurilor) și o plasează în sfera văzută a fenomenelor oarecum adiacente. Pentru că nici un om serios nu va putea spune că o poezie trebuie să fie în primul rînd declamată (la Radio sau în Parcul Herăstrău) și într-un eventual al doilea rînd (care nu se știe cînd va veni) să fie publicată. Iar pînă cînd va veni „cel de al doilea rînd” să scoatem poeziile din planurile noastre editoriale și să publicăm în locul lor cărți savante despre pregătirea minutioasă a micului dețun.

Nu mai ridic problema tirajelor ridicole de care s-au „bucurat” volumele de teatru, desi unele tirate pur și simplu anulau evenimentul editorial.

Vreau să spun în incheiere, doar două lucruri:

Primul. Ar fi bine dacă editorii noștri și-ar aduce aminte cit de mult a însemnat la un moment dat pentru literatura noastră de astăzi publicarea unor (desuți de puțin) volume de teatru. Că acest lucru, mai mult decît orice reprezentare, mai mult decît orice succes de spectacol, a relansat dramaturgia în sfera marelui interes literar. Că desuți de multi oameni de litere (care, mai mult sau mai puțin, ignorau starea reală a dramaturgiei) au fost puși în fața unei revelații. Atunci s-a vorbit despre un moment dramaturgic al literaturii noastre, pentru că atunci a existat o materie literară pusă la dispoziția unei reale discuții literare — volumele de teatru.

În al doilea rînd. Este absolut de neîntelese (sper) ca majoritatea editurilor să aibă rezerve din principiu cu privire la tipărirea unui întreg gen literar. Astăzi nu prea se publică dramaturgia, miine s-ar putea, cu același succes, să se renunțe la editarea unui alt gen literar: dar pînă să vină ziua de miine, există ziua de azi — și azi dramaturgia apare ca neagră în teritoriul editorial.

De ce?

Leonida Teodorescu

Premieră la Național

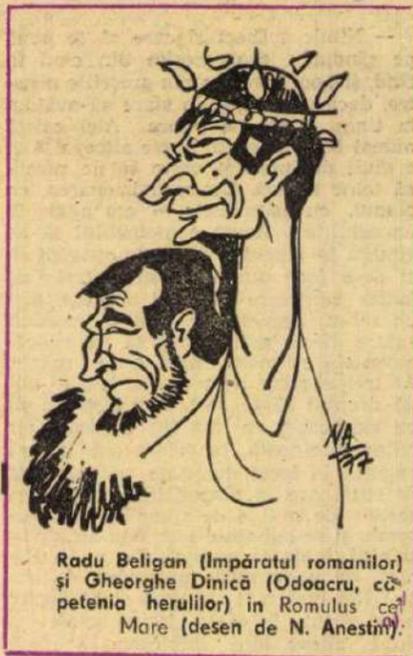
„Romulus cel Mare”

DUPĂ cîteva sunete diafane, cortina se ridică pentru a ne transpune într-un decor antic: o ruină albă, în care se conservă busturi marmoreene, și două personaje ciudate, pe cale de a se mineraliza și ele, cranii lucii, fețe de sidex, posturi hieratice. Sîntem la reședința ultimului împărat al Romei, în secolul V al erei noastre; conform unor indicații ale autorului, printră zidurile fisurate și prin pajistile îmburcinate ar trebui să foiască găinile, deoarece pasiunea particulară a lui Romulus Augustulus ar fi avicultura. După doar cîteva minute ne dăm seama însă că decorul e convențional, căderea iminentă a cetății e un prilej de divagații asupra instabilității istorice, iar imperatorul nu e cituși de puțin erou, ci un rezonant inteligent și blazat. El convertește tragedia în bufonadă, nu fără un tic al zilei de azi, căci explicațiile asupra morții unui imperiu nu pot fi date niciodată de cel ce trăiește cea clipă — cu atîț mai mult cînd evenimentul nici nu se consumă cu precizie.

Spectacolul acestei modeste prăbușiri și treceri în anonimat a protagoniștilor — ce poate fi mai nostim decît un împărat scos la pensie? (și aici faptul istoric e real) — continuă, cu oportunitate, pe o direcție hazlie, cu efecte uneori molcome, alteori scintiltoare, cu reflecții profunde și final indecis. Într-adevăr, dramaturgul elvețian Friedrich Dürrenmatt a scris „cu premeditare o comedie pretextuală istorică, inspirată evident de ceea ce lumea a cunoscut, după război, cu uimire, cu orăre, despre spiritul teutonic, așa cum s-a manifestat el în timpul războiului. De aproape treizeci de ani, autorul tot reserice această comedie, iar traducători din diverse țări o mai refac și ei (la noi, B. Elvin și F. Nicolau oferă, la rîndul lor, o versiune scenică în care este excelent valorificat hazul și sint pleptănate unele fire de păr rebele, calitatea literară de ansamblu fiind însă indiscutabilă), tocmai pentru că ne îndepărtăm din ce în ce mai mult de faptele odioase și pentru că încercăm să le înțelegem mai adine mecanisme.

Scriitorul a plantat și în alte ocazii opiniile sale în răsăduri istorice pentru a obține roade politice și, după cite afirmă, s-a bucurat cînd, în seara debutului, în 1947, a fost huiduit de micii burghezi din Zürich, văzîndu-se astfel confirmat în tendința sa esențială. Care e tendința sa esențială? Este aceea a unui umanism lucid, cultivînd valorile păcii, ale spiritului colectiv și comprehensiunii mutuale, ostil oricăror manifestări gregare. Romulus denunță cu calm bolile incurabile ale imperiului pe care-l conduce și-l condamnă la pierire, întrucît viciile știute sînt fatale pentru oameni și pentru popoare: tiranie cinică, fărâdelege, amestec brutal, continuu, în viața indivizilor și a statelor, supremație a forței oarbe, decadentă spirituală, incapacitate de a mai crea bunuri. El semnifică astfel conștiința tragică a cetățenilor luminați dintr-o orînduire în dezagregare. Modul de înfăptuire a verdictului e intens comic, deoarece împăratul e cel dintîi și cel mai eficace luptător împotriva propriului său imperiu, iar comentariul său asupra universului ce se destramă e de un sarcasm admirabil, acest sarcasm dizolvînd eroismul de paradă, retorica grandilocventă a generalilor, curtenilor, ca și platitudinea unsoasă a necroforilor de ocazie. Hazul rezultă din demitizarea totală a evenimentului, comportînd și o savuroasă lovitură de teatru: învingătorul se predă... învinsului! „Mitiizarea — declară autorul — e apanajul tragediei, demitizarea, al comediei”. Ia te uită — ar putea exclama cineva hitru și fieros, — își bate joc de istoria romană... Nu, nu de măreția latină își bate joc — mai ales că la epoca aleasă, ea se și cam mintuise — ci de pompă; nu de inteligența celor ce, cunoscîndu-și sîrșitul, au tăria de a-l accepta, ci de cei ce nu vor să accepte nimic, trăind într-un ridicol tragic. „Pentru mine — zice Dürrenmatt — Romulus e un erou viteaz... El e mare fiindcă vede clar răul și putreziciunea lumii care-l înconjoară”.

SUB acest raport, reprezentația de la Teatrul Național regizată de Sanda Manu în decorul inspirat al lui I. Popescu-Udrisite e de clasă înaltă, iar interpretarea lui Radu Beligan, un succes incontestabil. Actorul, în toga-i simplă de în și cu coroana de aur pe care o tot despoaie de frunzulițe, ne înfățișează un sceptic blajin, sugerîndu-ne cu distincție rară grotescul fantomei care se volatilizează și paradoxul smerit — cum zice autorul — al eroului ce se autoanulează din convingere, devenind, în termeni actuali, un antierou. Liniștit, reflexiv, surizător, cu un farmec inegalabil, accentuînd discret hazul prin cea foarte personală rostire incantatorie a replicii, cu finalurile de perioadă ușor maculate de mîrmur și tuseț fals, și punctînd, cu o seriozitate bogată în reverberații, contestația severă ori decizia gravă, luată cu ochii sculptori și o cută verticală între sprincene, explicînd prin gest unde i se pare că nu e îndestulător cuvîntul și prin prefăcută indoială unde are impresia că

Radu Beligan (Împăratul romanilor) și Gheorghe Dinică (Odoacru, cîmpetenia herulilor) în Romulus cel Mare (desen de N. Anestiu).

adresa rotundă e respinsă de un cap poligonal, artistul demonstrează încă o dată, cu originalitate, cit de adîncă și inteligentă poate fi comedia cînd e considerată ca o posibilitate de a distra spectatorul, iscîndu-i deopotrivă gânduri importante.

Ba chiar s-ar putea spune că actorul nostru a adus o contribuție superioară aceleia a unor interpreți din alte țări, căci a dat linie umorului dürrenmattian. Dramaturgul, inteligent și spiritual, e uneori prea inteligent și prea spiritual, ieșind din propria sa convenție. Ce e dincolo de inteligență? Joaca de-a vorbele și chiar de-a paradoxurile. Ce e dincolo de spirit? Șotia, gluma făcută din plăcerea de a glumii, lăsată să plutească în văzduhul zeflemei fără cirna ideii. Or, Radu Beligan conservă subtilitatea în întregul rol; acolo unde textul rămîne văduv de semnificație, el îi conferă personajului un fel de grațioasă autoironie, ca și cum acela s-ar rusina cochet de ceea ce a spus fără țîntă.

Reușita atît de plăcută a actorului nu e egalată de nici un alt interpret din distribuție, deși ea cuprinde artiști redutabili. Unii se văd foarte bine — Marin Moraru, Gheorghe Dinică (aș spune că se văd prea bine, jucînd, cu tot marele lor talent, tipuri știute, realizate fără efort),

alții nu se văd cu limpezime, fiindcă susțin evaziv și cu intermitente indicații foarte potrivite a regiei, de a teatraliza patosul calp tragic (Simona Bondoc, Tamara Crețulescu — apariții neîndoielnice simpatice dar incerte din unghiul concepției spectaculare), iar unii joacă pur și simplu în vodevil mărunt (Alexandru Georgescu, Marian Hudac, Gheorghe Cristescu) nedînd în nici-un fel senzația că ar figura într-un anume gen de operă scenică. Nicolae Brancimir a prins mult mai sigur decît unii din tinerii săi colegi tonul acestei comedii istorice și totodată anistorice, Mihai Fotino, Constantin Dinulescu, Mihai Mălaimare, Radu Gheorghe au depus un efort de creație ceva mai apropiat, iar Grigore Gonta a punctat cel mai exact farsa belicismului găunos, obtuz pînă la starea maniacală.

Dar, deși cu denivelări, comedia e agreabil montată. Ceea ce rămîne nesatisfăcător în toate registrele — cu excepția celui al protagoniștilor — e aspectul filosofic al piesei, relevant în condiția ei politică și contemporană. Scriitor de puternică individualitate, Dürrenmatt e un gânditor contradictoriu. El scrie numai după principiul tăgădei, e o forță negatorie totală. Chiar comedia o socotește „exprimarea deznădejdii” și, cu toate că se scuza spunînd „arta mea e considerată uneori nihilistă, dar e încărcată de omenie”, e cert că e adeptul concepției ciclice a istoriei, vădîndu-se un sceptic incurabil opac față de orice morală posibilă a viitorului. În piesa de care vorbim, înlocuirea lui Romulus de către Odoacru nu înseamnă nici o schimbare, întrucît, cum sîntem avertizați chiar de autor, „Planurile lui Romulus ca și cele ale lui Odoacru nu sînt bune de nimic”. Înlocuirea unei forme de civilizație cu alta nu are pentru dramaturgul elvețian decît semnificația elementară a perindării, morala sa e depresivă, „Odoacru va sfîrși, probabil, înălțurat la rîndul de Teodorice cu „goticismul” lui hîrsit, conflictul se încheie într-o ambiguitate voită, fără întrebări, fără răspunsuri. Mihai Ralea pretinde că indeobște scepticii sînt oameni cumsecade, mai degrabă printre entuziaștii perpetui găsești canalii patente, astfel că-l putem considera, negreșit, și pe Dürrenmatt un bomon care doarește să ne dezvăluie un adevăr esențial printr-o parabolă isteată, dar parcă era de așteptat ca spectacolul să ne spună în mod critic și cite ceva despre ridicarea din umeri a autorului în fața mecanismului istoric demontat cu atîta săgălnicie.

Altminteri, firește, reprezentația Teatrului Național cu această piesă respectabilă, care a mai fost jucată la noi, e, deocamdată, cea mai atrăgătoare din prima lună a noului an artistic.

Valentin Silvestru

Radio
Televiziune

Premiile
I, II și III

■ O îmbucurătoare și desigur neîntîmplătoare coincidență face ca această săptămîna radio-tv. să planifice spectacole de amatori distinte cu premiile I, II și III la Festivalul „Cîntarea României”: la radio. Cînd apune soarele de Constantin Duică, interpreți, artiști amatori din comuna Iacobeni-Dîngeni, județul Botosani, instructorul formativei Alexandru Mihalache (premiul II) și Firul vieții de Ion Ardeleanu-Pruncu în interpretarea Teatrului popular din Sighetul-Marmației (premiul III), iar în această după-amiază, la televiziune, Teatrul nescris de la Sant, județul Distrița-Năsăud (premiul I) prezintă piesa **Bătrînul își imoarte averea**. Variațiuni moderne pe tema Mesterului Manole, Cînd apune soarele este prima din cele trei emisiuni de același tip pe care teatrul radiofonic le va difuza pînă la sfîrșitul anului. Firul vieții a fost zîndită de autorul, regizorul și interorul său principal va rămîne o atitudine de întemeiată actualiza-

re a faptului istoric. Transmis în chiar ziua de 11 octombrie, cînd se împlinesc 33 de ani de la consumarea faptelor (este vorba de martiriul țărănilor din satul Moisei în toamna lui 1944), spectacolul a avut o excelență ținută artistică. Sursa documentară a scrierii sale este, mîrturisirea Ion Ardeleanu-Pruncu, memoria afectivă a mara-mureșenilor, pentru care evenimentele piesei fac parte din istoria propriului destin. La premieră, aflăm de asemenea, spectatorii adunați la Căminul cultural au recunoscut și au apreciat autenticitatea conflictului, iar interpretii, și acest lucru s-a putut observa cu ușurință și în timpul transmisiei radiofonice, au apropiat natura rolului de confesiune. Cu astfel de spectacole ne aflăm în fața unui fenomen care va marca tot mai pregnant viața culturală a țării și sperăm că atenția de care se bucură încă de pe acum din partea radio-televiziunii va rămîne o atitudine constantă.

■ Cum depinde de noi și, printr-o prietenoasă aură de reciprocitate, cum depindem noi de existența, istoria și, mai ales, viitorul oceanului planetar — aceasta a fost tema dezbaterii științifice de luni seara, dezbateri avînd gazde pe distinși savanți Ștefan Milcu și Mihai Băcescu iar ca invitat pe celebrul Jacques Yves Cousteau. De la date de strictă specialitate s-a trecut, cu eleganță și multă îndreptățire, la generalizări profund incitante și nu o dată neliniștitoare. Căci dacă din vechime o stenică iluzie a făcut ca oamenii să privească luciditatea pinze de apă, abisurile rotitoare ale cerului și ale pămîntului ca surse eterne generatoare de putere, energie, stabilitate și calm, iată — cercetări științifice minutoase și exacte duc la concluzii optimiste pînă la un punct. Dincolo de el, încep, însă, parantezele clar marcate, refractările, reticentele, semnalele de alarmă. Din investigații teoretice sau aplicate, cei trei savanți știu foarte bine cum stau lucrurile, pentru ei motivele de entuziasm și motivele de panică se află într-un dorit echilibru care, desigur, corespunde chiar realității. Natura vindecătoare de nevroze, spunea un poet, dar iată că natura ne învîită a-i vindeca nelămuritele ei rîni, ne so-